

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Лаврухін Р.С.

аспірант,

*Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки*

МІЖРЕЛІГІЙНА ТА ПОРІВНЯЛЬНО-РЕЛІГІЄЗНАВЧА ТЕМАТИЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ ГРАНИЧНОГО ДОСВІДУ

Метою даної доповіді є виокремлення провідних тенденції у новітніх дослідженнях граничного досвіду. Означувана тема постає у науково-теоретичному дискурсі у першій половині ХХ сторіччя. Перш за все, у пов'язаному із релігієзнавством та філософському доробку теоретичного переосмислення феномену містичного досвіду. Прикметною і надзвичайно обговорюваною у науковому середовищі стала праця В. Джеймса «Різноманіття релігійного досвіду», видана 1902 року на основі зібрання гіффордівських лекцій з природної теології. Значною мірою також на актуалізацію теми граничного досвіду вплинули ґрунтовні феноменологічні дослідження особистості філософами-екзистенціалістами. Р. Отто висуває та обґрунтовує термін «нумінозне», даючи основні характеристики досвіду трансгресії. Згодом, інтерес до теми пограничного буття і суттєве доповнення його розуміння переходить до досліджень у межах психології релігії. Тут варто зазначити концепт «Peak experiences» А. Маслоу, вивчення змінених станів свідомості та психоделічну психотерапію С. Грофа.

Наступним етапом досліджень граничних станів свідомості і граничного досвіду є більш глибоке розроблення теми у нових наукових течіях, зокрема трансперсональній психології, феноменології релігії, гуманістичній психології, філософії постмодернізму. М. Фуко та Ж. Батай розробляють поняття «трансгресія», що стає ключовим для постмодернізму. Свою оцінку феномену граничного досвіду пропонують і провідні теологи. Однак, поява нових відгалужень у межах класичного філософського й релігієзнавчого розуміння сприяє і відмінним трактуванням ролі граничного досвіду у процесі особистісного становлення та релігійного навернення.

Розвиток наукової димки сприяв виокремленню нейротеології як міждисциплінарної науки, найбільш дотичної до можливостей практично дослідити феномен релігії у зв'язку із нейропсихологією, нейрофізіологією та найсучаснішими клінічними дослідженнями. Тенденція до об'ємного дослідження, виявлення певних універсалій та загальної сутності у вивченні феноменів також породжує тематичні компаративні дисципліни і у філософських науках. Посеред таких, дотичних до теми доповіді, варто виділити філософське релігієзнавство, компаративну теологію, когнітивістику та порівняльне релігієзнавство.

Порівняльна теологія (міжрелігійний підхід) зосереджена на універсальному підході до вивчення сутності релігії, встановленні внутрішніх взаємин однієї релігії щодо інших. Це своєрідна форма міжрелігійного діалогу із претензійністю стати практичною відповіддю релігійній різноманітності у сучасному світі. Варто розуміти що теолог у вивченні іншої релігійної системи буде послуговуватись основами концепцій та категорій тієї релігійної традиції, до якої належить сам. Значна частина теологів відстоює думку, що релігієзнавець повинен мати особистий релігійний досвід, тим самим виступаючи проти світського релігієзнавства, як суб'єктивного. Крайньою тут буде позиція, що релігієзнавцем може бути лише теолог. Варто зазначити, що надмірний матеріалізм не є характерною рисою новітнього академічного релігієзнавства, а дослідження в цілому мають за основу феноменологічний метод та об'єктивістське спрямування.

З критичних щодо порівняльної теології позицій, така «погіршеність» може зкомпрометувати спроби неупередженого дослідження через оперування несумісними категоріями різних релігій. Розуміння релігії таким теологом-дослідником не зводиться до встановлення зовнішніх зв'язків, а поглиблюватиметься через бачення єдності релігій у їх різноманітності. Подібного роду компаративний метод поєднує у собі водночас здобутки філології, етнології та психології [1, с. 61].

Отож, найпоширеніші методи дослідження граничних станів як у компаративному релігієзнавстві, так і теології носять описовий характер. Проте варто зазначити глибоку феноменологічну розробленість терміну містичного досвіду, вже наявну у теології. Важливим поворотом у розумінні природи граничного досвіду є розділення у ході досліджень навколосмертних переживань, змінених станів свідомості, містичних ересей та проявів відхилення психіки. Спільним «недоліком» як теологічної, так і релігієзнавчої традиції обширного вивчення релігії є

«ретрансльоване» джерело дослідження, що досліднику потрапляє вже у перекладі, та можлива відсутність прямого перекладу важливих для вивчення першоджерел. Тут, як зазначає Ф. Хайлер, досліднику необхідно добре розуміти священну мову тієї релігії, яку доводиться вивчати, оскільки мова та релігія перебувають у найтіснішому зв'язку [1, с. 62]. Безперечно, із таким уточненням слід погодитися, оскільки релігієзнавці не усі є філологами, а перекладач тексту несповна спроможний перенести внутрішній зміст сакральних текстів, якщо не буде філософом чи релігієзнавцем. Проте, сучасні засоби кооперації міжнародних наукових досліджень, можливість швидкого та персонального обміну інформацією на симпозіумах, конференціях та в Інтернеті сприяють подоланню цієї проблеми вивчення релігії.

У праці «Религии мира. Опыт запредельного» (1997) Є. Торчинов розглядає релігійний досвід у контексті психологічного осмислення релігії. Він вважає, що у дослідженні трансперсональних станів релігієзнавству належить працювати у парі із психологією релігії. У роботі базовим тезисом виступає переконання, що саме трансперсональні переживання різних типів є основою і релігійного досвіду, і релігії, як такої [2, с. 41]. Однак автор не закликає до категоричного редукціонізму у розумінні основ релігії зазначаючи, що дослідження з позицій різних наук (що можуть мати розбіжності у висновках) лише відображають багатогранну сутність досліджуваного явища (а не ілюструють внутрішню суперечність). Така позиція цілком відповідає сучасним компаративним тенденціям у вивченні релігійного досвіду.

Ф. Хайлер також зазначає, що компаративне дослідження релігії необхідно дотримувати виключно у індуктивному-методологічному порядку. Це дозволить відкинути можливу асоціативність досліджуваного предмету у відношенні до існуючих філософських систем і практично вибудовувати загальну теорію релігії (або окремих її феноменів) у ході дослідження, прискіпливо аналізуючи факти. Релігієзнавчі дослідження необхідно проводити і у зв'язку із безпосередньо досліджуваною системою чи віровченням, а не лише теоретично (навколо існуючої про це літератури). Це залучення якнайкраще дозволяє виявити окремі позиції культури через взаємодію із теологами та представниками конкретних вірувань.

Практичними результатами вивчення теми граничного досвіду буде релігієзнавче осмислення здобутків нейронаук, універсалізація

академічно-нейтрального вивчення навколосмертного досвіду й ґрунтовне дослідження трансперсонального досвіду психіатрією та психологією релігії. Таким чином, попри різну генезу граничних станів, слід продовжувати дослідження отриманого у них своєрідного досвіду застосовуючи аксіологічний підхід, а також виявити роль граничного досвіду у процесі релігійного навернення.

Список використаних джерел:

1. Самарина Т. Методологические основы религиозического исследования в концепции Фридриха Хайлера / Т. Самарина // Вестник ПСТГУ I: Богословие. Философия. – 2013. – Вып. 1(45). – С. 51-61.
2. Торчинов Е. Религии мира. Опыт запредельного (трансперсональные состояния и психотехника) / Е. Торчинов. – СПб.: Центр «Петербургское востоковедение», 1997. – 384 с. (2-е изд., испр. – СПб.: Петербургское Востоковедение, 2000. – 384 с.).